ŢĂRANUL ÎNTRE IUBIRE ŞI AVERE: DE LA ION LA TURI DANI

Drd. NAGY Imola Katalin
Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureş

Abstract

The author proposes a comparative perspective on Liviu Rebreanu's novel Ion, relating it to a novel by Moricz Zsigmond, Aur din noroi / Gold from Mud. The thematic interferences and literary innovations of the two authors are described in order to understand the way in which the Transylvanian writer managed to produce a change of paradigm that inaugurates the fertile inter-war epoch of Romanian literature.

Apariţia unui scriitor român de talia lui Liviu Rebreanu se încadrează tendinţelor generale ale literaturii europene. E vorba „de un spirit al epocii, care îngloba chintesenţa creaţiei europene la limita schimbării celor două secole. În 20-30 de ani s-a plămădit ceea ce mai târziu avea să se numească aventura spirituală a secolului al XX-lea. Din acest fond neprețuit, constituit într-un moment în care proza europeană părea că stagnează şi că nu are nici o perspectivă, au pornit direcţii variate, înnoitoare, conservatoare, moderate, pe care foarte puţini în epocă le-ar fi bănuit. Acestui spirit european i s-a integrat în primele decenii ale secolului al XX-lea şi scriitorul român Liviu Rebreanu”[1].

Rapida consacrare de după 1920-anul apariţiei romanului *Ion*- succesul remarcabil la publicul cititor nu a însemnat şi o la fel de unanim pozitivă receptare critică. Azi, clasicizatul deja Rebreanu lasă, într-un fel, impresia unei întâmpinări sărbătoreşti. Putem observa însă o continuă pendulare între afirmaţie şi negaţie . Credem că ar fi interesant să trecem în revistă şi unele contestări venite din partea contemporanilor, cum ar fi „pe altarul lui Rebreanu jertfim toată epica română de la Filimon până la Sadoveanu”. Nu putem să nu amintim nedreapta caracterizare dată de Arghezi prin 1922, un artist se spînzură şi nu dă la tipar asemenea rezultate.... nu mai pomenim de mirosul de şoareci care te dezgustă din primele pagini, nici de gândacii pe care i-am simţit pe limbă, morţi în tocătura dlui Rebreanu. O. Botez formula astfel „ înclinaţie spre detaliul trivial şi spre o formulă de realism brutal şi rece. Ibrăileanu se dovedea şi el reticent –lumea lui, aşa cum este transfigurată, e ternă, e cam otova, fără reliefuri, fără accidente surprinzătoare.... prea realistă. Nicolae Iorga îl sancţiona pentru opera „ aflată pe priporul absurdului, cu adesea lunecări aproape catastrofale”. Nu intrăm aici în detaliile campaniilor de presă duse împotriva lui, care au contribuit, cu siguranţă, şi ele, la o

[1] Stancu Ilin, *Liviu Rebreanu în atelierul de creaţie*, Bucureşti, 1985, p. 68

BDD-A23609 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)

izolare progresivă a autorului. Notăm doar o frază din *Jurnal* " Am fost scriitorul cel mai crunt atacat. Nu mi-a fost cruţat nimic. Viaţa mea cea mai intimă, ca şi activitatea mea publică"[2]

Aprecierea vine însă şi ea neîntârziat, Tudor Vianu scria prin 1921 „*Ion* este adevărata poemă a Ardealului". Felix Aderca vedea în el „cel mai mare arhitect al literaturii noastre. Iar Ion apare „ ca o ironie după falimentul literar al mişcării sămănătoriste, iar eroul, uriaş, trece (cu toate imperfecţiunile de stil şi acel rudiment de compoziţie) printre figurile literaturii universale". Călinescu intuia faptul că „ în ciuda limbii sale şi a stângăciilor, d. Liviu Rebreanu este un scriitor mare, aşa de mare încât picioarele sale lasă iarba nevătămată. Dar dezrădăcinează pădurile". Tânăra generaţie pare să îl aprecieze , prin vocea lui Camil Petrescu „ el singur e mai mult decât o întreagă epocă literară „ sau a lui Mircea Eliade „va fi citit generaţii de aici înainte, nu mă îndoiesc".

Nici aprecierea romanului *Ion* nu este uniformă. Între 1925-26, după patru ediţii, se nasc aprecieri contradictorii. Pentru Mihail Dragomirescu *Ion* este „cel mai frumos roman românesc şi unul dintre cele mai tipice opere de acest fel, în literatura universală. În ciuda rezervelor mai sus amintite, însuşi Garabet Ibrăileanu recunoaşte „... d. Rebreanu este un romancier remarcabil. *Ion*- cel atacat- marchează o dată în istoria noastră literară" Eugen Lovinescu pare şi el să aibă atitudini uşor contradictorii. Alături de remarca mai sus citată, amintim ceea ce acesta scria în *Sburătorul* (6 oct. 1922), alăturând numele romancierului de acela al lui Eminescu sau Caragiale, scriind că nu păşim în pragul Europei „numai cu posibilitatea unui suflet original şi ca fond şi ca formă, ci cu afirmaţii categorice, solide între ele, dar diferite în cromatica literaturii universale".

După o perioadă de sincopă în editarea operei sau în aprecierile critice, la mijlocul anilor 50 acestea se reiau. Se reiau ideile exegeţilor interbelici, în special cele ale lui Călinescu. O recuperare şi o reevaluare se produce cu noul val de critici Nicolae Manolescu, Nicolae Gheran sau Lucian Raicu. S-a scris o carte în fiecare deceniu din 1954 încoace, scrie Mircea Zaciu în prefaţa la volumul *Liviu Rebreanu după un veac*. Singurătatea scriitorului, crede acelaşi critic, nu se dezminte nici postum. Nicolae Manolescu e primul care formulează problema sau experienţa Liviu Rebreanu în termenii acestei izolări. „Contrar opiniei curente, influenţa lui Rebreanu fiind una de prestigiu, de reconfortare a vocaţiei pentru roman, ea nu este, în deceniile care urmează apariţiei lui *Ion* şi una eficientă, la nivelul romanelor ce se publică. Romanul românesc se sprijină pe Rebreanu, dar parcurge un drum deosebit"[3].

[2] Liviu Rebreanu, *Jurnal*, Bucureşti, 1984, p. 321
[3] Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, Bucureşti, 2007, p. 197

BDD-A23609 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)

Notăm câteva momente ale activităţii literare rebreniene dinaintea apariţiei romanului *Ion*. Rebreanu a debutat în 1908 cu schiţa *Codrea* (Glasul inimii) în *Luceafărul*. În 1912 scoate la Orăştie un volum de nuvele şi povestiri, *Frământări*. În 1916 publică volumul *Golanii*, cu o entuziastă prefaţă de Mihail Dragomirescu, în care criticul român „enunţa cu pertinenţă unele dintre trăsăturile definitorii ce se vor regăsi nu numai în comentariile ulterioare despre creaţia nuvelistică, ci şi în analiza romanelor: verismul personajelor şi situaţiilor, cadrele naturaliste, predilecţia pentru pasiunile puternice şi sufletele simple, elementare”[4] . În 1917 apare *Mărturisire*, în 1919 *Răfuiala,* precum şi o nuvelă autobiografică, *Calvarul*. Trebuie spus însă că volumul de debut *Frământări* este precedat de un volum de traduceri. Rebreanu traduce *Cavalerii* de Mikszáth Kálmán în 1912. Nicolae Liu vorbeşte într-un studiu apărut în *Steaua* în 1957, de începuturile literare ale lui Liviu Rebreanu, de proporţiile nebănuite ale activităţii de traducere, din limbile germană, maghiară şi franceză. Trebuie să notăm şi apariţia în 1908, la Budapesta, a volumului *Aventuri spirituale/ Lelki kalandok*, care conţinea 31 de povestiri, din care Rebreanu tradusese 10.

Problema influenţelor directe şi indirecte în cazul scriitorului român este una extrem de greu de tranşat. Rebreanu pare să fie tipul de scriitor la care „nu vom şti niciodată care anume carte sau autor i-au fecundat imaginaţia”[5] . Influenţele directe sunt extrem de dificil de demonstrat. De asemenea comparatiştii vorbesc de dificultatea disjungerii paralelismelor de influenţe şi izvoare. Ba mai mult, influenţele în cazul lui Rebreanu „operează catalitic, repercutând o maximă originalitate”[6]. Compararea operei scriitorului român cu creaţia altor scriitori ar fi însă un prilej de a-i sublinia originalitatea, plasându-l , în acelaşi timp, în universalitate.

Vom schiţa, în cele ce urmează, o sumară comparaţie între romanul lui Móricz Zsigmond *Sárarany/ Aur din noroi*[7] cu romanul lui Rebreanu, *Ion* (1920)-ambele romanele căpătuirii unor bărbaţi săraci prin căsătoria cu femei mai bogate, măcinaţi de eterna căutare a himericei fericiri. Cei doi autori-care e posibil să se fi cunoscut, conform afirmaţiei lui Kántor Lajos[8]- prezintă unele similitudini de viziune remarcabile. Comună le este **viziunea despre problema satului** şi construcţia figurii de **ţăran**. Amândoi au intuiţia stratificării societăţii rurale. Al. Piru scrie în monografia Liviu Rebreanu „ Meritul lui Rebreanu stă tocmai în a fi arătat, respectând adevărul realităţii, că ţărănimea e scindată în pături

[4] *Liviu Rebreanu*. Antologie, prefaţă şi aparat critic de Paul Dugneanu, Bucureşti, 1987,p. 8
[5] Stancu Ilin, op.cit., p. 62
[6] ibidem, p. 68
[7] *Aur din noroi* apare în 1909-1910, mai întâi în foileton în revista *Nyugat*, în 1910 apare în volum, fiind scoase patru ediţii doar în primul an
[8] Kántor Lajos, *Vallomásos Móricz Zsigmond*, Bucureşti, p. 11

BDD-A23609 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)

antagonice”[9]. În mod similar, Móricz are intuiția genială a stratificării sociale nu doar în categoriile clasice. Stratificarea sau mai bine spus substratificarea populației satelor sau a târgurilor creează conflicte imense şi între locuitori de o condiție aparent similară. Comunicarea dintre microcaste nu este posibilă. De aici izvoreşte tragedia.

Ştim dintr-un text publicat în *Viața literară* în 1936 că Liviu Rebreanu lucrase la *Ion* încă dinainte de război. În total asta ar însemna cam zece ani de muncă. Ceea ce trebuie remarcat este majora schimbare de paradigmă care se produce odată cu apariția romanului *Ion*. Vorbim din 1920 încoace de un alt tip de țăran. Setea de pământ a acestuia nu e un fenomen izolat, ci este aceeaşi sete , dorință de înavuțire , crede Mihail Dragomirescu , resimțită şi detectabilă la toți țăranii începutului de secol XX în toată Europa Centrală. Dar în timp ce la Zola eroii sunt mânați de instincte, la Rebreanu primează **drama umană**.Eroul are şi cultul muncii, nu doar cel al îmbogățirii. Țăranul nu mai este o prezență, o simplă figurație într-un decor, ci o personalitate contradictorie, care simte, gândeşte, visează, iubeşte, suferă, un personaj care e privit în contextul evoluției sale afective şi sociale. „Romanul lui Rebreanu *Ion* îşi are sorgintea în acel univers țărănesc care este şi al lui Slavici, şi în care dimensiunea socială a personajelor este determinată de proprietate”[10].

Înainte de Móricz, țăranul apărea în literatură ca un ins simplu, tipizat, fără complicații. Romancierul inaugurează figura țăranului ca individ complex, complicat, alcătuit dintr-o multitudine de nuanțe ale sentimentului, impulsului, pasiunii şi interesului[11].Acelaşi lucru se poate afirma, la fel de îndreptățit, şi despre Rebreanu, care creează un *altfel* de țăran în literatura română. Primul care intuieşte esența tragică a protagonistului din *Ion* este Eugen Lovinescu „Figura centrală a lui *Ion* depăşeşte realitatea: e un țăran conceput mai mare ca natura, expresia tipică a ceea ce numeşte Nietzche putere de voință a instinctului de dominație” [12]. Cu Rebreanu, etnograficul prezent la Slavici şi la Agârbiceanu dispare. Intervine însă problema națională şi cea socială a proprietății. La Móricz aceeaşi problematică apare în termenii opoziției țăran maghiar- şvab sau catolic versus calvinist.

Firul epic din *Ion* este deja binecunoscut. Romanul prezintă drama unui flăcău sărac din satul Pripas, Ion Pop al Glanetaşului . Chipeşul şi inteligentul flăcău este sărac lipit şi o iubeşte pe frumoasa Florica, săracă şi ea. Decis să găsească o cale de a scăpa de sărăcie, Ion o seduce pe Ana, fiica urâțică şi slăbănoagă a lui Vasile Baciu, cu scopul de a-l obliga pe acesta s-o dea pe Ana de nevastă, şi mai ales, să-i dea zestrea care l-ar scoate pe Ion din nesuferita

[9] Al. Piru, *Liviu Rebreanu*,Bucureşti, 1965, p. 49
[10] Sultana Craia , *Orizontul rustic în literatura română*, Bucureşti, 1985, p. 137
[11] Vargha Kálmán, *Móricz Zsigmond alkotásai és vallomásai tükrében*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1971, p. 73
[12] Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, in Opere IV, 1983, p. 319

BDD-A23609 © 2009 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)

stare de mizerie materială. Vasile Baciu, care şi-l dorea ca ginere pe George Bulbuc, se supără enorm la aflarea veştii, dar până la urmă o dă pe Ana . Bătută pe rând de tată şi de bărbat, Ana se spânzură într-un final, după ce aduce pe lume un copil plăpând, care va muri şi el. Ion începe să asculte tot mai intens de glasul iubirii, şi se ia după Florica, devenită acum soția lui George Bulbuc. Acesta află de adulter, şi pune la cale planul uciderii lui Ion. Feciorul Glanetaşului e ucis cu sapa de către George, care e luat apoi la ocnă. Pământurile pentru care Ion se zbătuse atât, devin proprietatea bisericii. Romanul se împarte în două părți- *Glasul pământului* şi *Glasul iubirii* . Un fir narativ paralel urmăreşte viața şi existența inteligheției rurale, familia învățătorului Herdelea şi a preotului Belciug.

În privința romanului lui Móricz, notăm şi aici renunțarea la idilizarea vieții de la țară, scriitorul maghiar prezentând destine umane frânte, marcate de mizerie sau de neputință. El surprinde momentul în care în viața comunității rurale pătrunde morbul schimbării şi civilizația. Oamenii se opun sau se supun. Avem de-a face cu o lume închisă, hierarhizată, în care comunicarea dintre diversele straturi nu este posibilă. Din cauză că structura mortificată a satului nu permite deplasările, mişcările sociale (decât în jos), toate impulsurile, dorințele şi tendințele de schimbare se manifestă nu atât la nivel social, cât mai ales instinctual.

Influențe naturaliste există, dar în timp ce scrierile de sorginte zolist-naturalistă sunt suprasaturate de chin şi mizerie, în scrierile lui Móricz, ca şi în cele ale lui Rebreanu, săracii au din când în când acces la râs şi la crâmpeie de fericire (când se naşte un copil, la o petrecere etc.). Acțiunea romanului se petrece într-un sat mic (chiar numele Kiskara sugerează micimea spațiului), pe fundalul unor conflicte sociale mocnite. Lumea satului e una a nemişcării, a imobilității. Viața se desfăşoară după tipare vechi. În această lume stătută îşi face apariția Turi Dani, cel care îşi pune în gând să schimbe lumea, sau măcar lumea cea mică, propriul microunivers. Romanul e divizat în două părți, cu câte 21 de capitole, părțile fiind legate de cele două anotimpuri - vara şi iarna.

În prima parte accentul cade pe viața socială şi familială a eroului central. Turi Dani fusese un flăcău sărac, care s-a căpătuit prin căsătoria cu Erzsi, fiica bogătanului Takács. Prin muncă şi prin inteligență Turi Dani îşi sporeşte averea ,introducând noi culturi în locul celor tradiționale. Soții se iubesc, dar se ceartă foarte mult din cauza temperamentelor foarte diferite. El e un afemeiat şi un cheltuitor, ea- o familistă convinsă şi o femeie zgârcită. El-un calvinist libertin, ea- o catolică cu vederi stricte. Dinamica spațiului trebuie de asemenea menționată, respectiv relația personajelor cu spațiul şi timpul. Erzsi se simte în largul ei în casă, în ogradă, în spațiile închise. Tendința şi dorința ei e să-l închidă şi pe Dani în acest spațiu limita(n)t, securizându-şi astfel spațiul şi căsnicia. Temporalitatea ei se înscrie în dinamica întoarcerii spre trecut, a conservării unui status quo cvasiarhaic, ratând astfel mai tot timpul clipa

BDD-A23609 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)

prezentă. Dani se simte claustrat şi sufocat în casă, preferând spaţiile deschise, strada, câmpul, holdele, şi trăieşte în prezent, privind spre viitor.

Dani îşi pune în gând să ia în arendă o parte din domeniile contelui de Kara, ştiind bine că pentru a avea succes garantat, trebuie să meargă şi să ceară de la contesă. De la o femeie, adică. În partea a doua-iarna- sufletul lui Dani e înghețat, aidoma lumii din jur. În urma unei partide de cărți din casa învățătorului, Dani câştigă toată averea rivalului său Gyuri Takács. Banii îi copiilor învățătorului, iar pământurile lui Gyuri le trece pe numele lui Bora, care-i va deveni amantă. În final Dani, dezgustat de impasul sufletesc şi emoțional în care a ajuns, îl ucide pe contele care îl umilise, şi îl împuşcă pe Gyuri, care-l pândise toată ziua şi asistase astfel la crimă. Merge acasă, se spală de sânge, şi este dus apoi la închisoare., lăsând-o pe Erzsi la căpătâiul copilului lor bolnav.

Atât Ion, cât şi Dani fac rost de avere prin căsătorie. În ambele romane se prezintă viața țăranului sărac, a celui bogat şi a învățătorului satului. În ambele opere mişcarea dintr-o pătură socială în alta e dificilă. Şi în orice caz, nu bruscă. Orice încercare de transgresare a propriilor limite e penalizată. Personajele sunt surprinse într-o rețea de relații care îi definesc. Ambii eroi reprezintă **Omul** care se simte, la un moment dat, **Centrul Lumii**, şi îşi forțează limitele. Acest act de *hybris* transformă procesul de auto-creare într-un proces de autodistrugere. Dani încearcă să ia în stăpânire lumea în partea întâi, dar va încerca să găsească o cale de ieşire din această lume în partea a doua.

Nicolae Balotă remarcă erotizarea instinctului de posesiune a pământului în cazul lui Ion. Dorința de a se îmbogăți, iubirea de pământ au o puternică tentă erotică. „Ion a triumfat. Prin calcul şiret, lispit de scrupule, apoi mai ales prin perseverență, prin aşteptarea inflexibilă, pătimaşă, a dobândit pământurile râvnite. Aşteptase zilele dezghețului, retragerea iernii, căci *stăpân al tuturor pământurilor, râvnea să le vadă şi să le mângâie ca pe nişte ibovnice credincioase*. Fondul sensual al insului se trădează în acest jind cvasierotic de a mângâia, de a poseda fizic pământul”[13].

Atât fiul Glanetaşului, cât şi Turi Dani sunt două personaje eficiente, întreprinzătoare, cu un acut sens de a specula evenimentele şi sentimentele. Există în amândoi o doză de rapacitate şi chiar de brutalitate (felul în care se debarasează de Ana, respectiv de Bora).

„Sentimentul proprietății contaminat de acela al posesiunii de factură subconştient erotică singularizează personajul lui Ion Glanetaşu, copleşind orice considerent moral”[14].

Aceeaşi îngemănare a dorinței de avere şi a impulsului erotic o găsim şi la eroul scriitorului maghiar, chiar dacă opiniile criticilor referitoare la motivele căderii diferă. „În

[13]Nicolae Balotă, *De la Ion la Ioanide*, Prozatori români ai secolului XX, Bucureşti, 1974, p. 7
[14] Sultana Craia, op.cit., p. 138

BDD-A23609 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)

povestea lui Turi Dani există ceva din epopeea populară: în gospodarul din Kiskara cresc energii care deschid toate uşile... dar puterea sa masculină e doar un mijloc spre ascensiunea socială, spre căpătuire. Aparent, căderea sa se datorează impulsurilor necontrolate" [15]. (trad.noastră.) Adevăratul motiv al căderii este, în opinia lui Kántor, incompatibilitatea dintre voinţă şi putinţă, dintre ceea ce Turi Dani vrea să aibă şi ceea ce poate avea în societatea rurală a timpului.

„Unii au văzut în acest roman o scriere erotică, alţii l-au perceput ca marea apologie a forţei ancestrale. Alţii l-au condamnat pentru naturalismul său crud. Toate aceste viziuni percep doar o mică parte a acelor probleme, pe care Móricz a vrut să le exprime prin *Aur din noroi*"[16] .Sőtér István vorbeşte în *Tisztuló tükrök* de tragismul destinului lui Dani, când afirmă că, spre deosebire de Mikszáth şi stilul umoristic al acestuia, Móricz e mult mai dramatic, dacă nu chiar tragic[17]. În creaţiile de tinereţe (*Aur din noroi* este o astfel de creaţie) întâlnim un univers în care energiile umane izbucnesc cu o forţă elementară şi cu o vitalitate explozivă. Într-un registru asemănător va vorbi Nicolae Manolescu în *Istoria critică* ...: „A spune că în centrul lui *Ion* se află problema pământului, mecanismul social al luptei pentru pământ este insuficient şi chiar neadevărat. În centrul romanului se află patima lui Ion, ca formă a instinctului de posesiune. Ion este victima inocentă şi măreaţă a fatalităţii biologice... această fiinţă simplă, colosală, sublimând instinctul pur al posesiunii, stă faţă-n faţă nu cu acel pământ, ca mijloc economic, pe care Tănase Scatiu sau Dinu Păturică îl exploatează ca să se îmbogăţească, ci cu un pământ stihie primară la fel de viu ca şi omul, având în măruntaiele lui o uriaşă *anima*"[18].

Manolescu vorbeşte de un conflict natural-biologic, care apropie viziunea scriitorului de naturalism, cu atât mai mult, crede criticul, cu cât istoria romanului european notează, în prima jumătate a secolului al XIX-lea o primă fază a romanului realist de relativ optimism social, apoi către sfârşitul secolului, o a doua fază a romanului realist care produce eroi sceptici şi dezabuzaţi. „marea epocă a scepticismului coincide cu aceea a naturalismului şi a miturilor sale, dintre care cel mai durabil s-a dovedit a fi acela al eredităţii... Definiţia romanului, ca istorisire a unui eşec, nu corespunde niciodată mai bine adevărului ca în acesată

[15] Kántor Lajos, Vallomásos Móricz Zsigmond, Epika és lira határvidékén, Bucuresti, 1968, p. 62, *Turi Dani történetében valóban van valami a népeposzból: a kiskarai parasztgazdában olyan energiák feszülnek, melyek minden ajtót megnyitnak előtte...de ferfiúi hatalma csupán eszköz számára a társadalmi feltörekvéshez, a mind több vagyon gyüjtéséhez. Bukását látszólag a féktelen indulat okozza.*

[16] Sőtér István, Tisztuló tükrök, Budapest, 1966, p. 76, Voltak, akik ebben a regényben pusztán erotikus művet láttak, mások az őserő nagy apológiájának tekintették. Voltak, akik elitélték nyers naturalizmusa miatt. Ezelk a felfogások csak a csücskét látják mindazoknak a problémaknak, melyeknek kifejezésére Móricz a Sáraranyt szánta.

[17] ibidem, p. 74

[18] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*,Piteşti, 2008, p. 603

BDD-A23609 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)

epocă ce se încheie puțin după Primul Război mondial, la noi, ca şi în Occident. Toate romanele lui Rebreanu relatează eşecuri... aproape nu este personaj în acest roman care să nu devină victimă”[19].

Tot un sublim roman al eşecului este şi *Aur din noroi*. Oximoronul din titlu sugerează metaforic faptul că lumea țărănească, satul şi chiar familia pot fi noroiul în care aurul-tendințele înnoitoare, elanul vital-se sufocă şi dispare.Metaforic, vara e un timp al fericirii, al vitalității, iarna- un timp al mortificării, al crepusculului sufletesc.Comunicarea dintre cei doi soți eşuează, pentru că nu sunt în stare să-şi armonizeze viziunile şi dorințele. Pur şi simplu nu (se) pot comunica. Partenerii sunt nişte singuratici, care se iubesc cu o dragoste care frizează ura.

Ecuația Ion-Ana/George-Florica îşi are paralela în Dani-Erzsi/Gyuri-Bora. Aşa cum inițial Ion o iubeşte pe Florica şi George trage spre Ana, Gyuri o iubise cândva (şi încă o iubeşte) pe Erzsi. Ion se căsătoreşte cu Ana, Dani se căsătoreşte cu Erzsi. Când George o ia pe Florica, iar Gyuri o curtează pe Bora, orgoliul masculin al lui Ion/Dani se trezeşte şi instinctiv se apropie de Florica/Bora. De aici pînă la scena finală a tragediei nu e decât un pas. Diferențele majore nu se manifestă la nivelul şi modul formării cuplurilor din cele două romane, ci la distribuția elementului afectiv. Fiecare personaj are acces la momente de fericire sau cel mult de linişte. Momente, de altel, totdeauna foarte scurte. Şi fiecare dintre ei ratează fericirea prin iubire. În final în *Ion* supraviețuieşte doar Florica, iar George e dus la temniță, în *Aur din noroi* supraviețuieşte Erzsi, Bora, iar Dani este dus şi el la ocnă.

Punctele comune dintre cele două romane ar fi, pe scurt, următoarele: în ambele scrieri asistăm la confruntarea dramatică dintre **glasul pământului** şi **glasul iubirii**. Atât Ion, cât şi Turi Dani sunt personaje puternice, inteligente, bărbați mândri care luptă cu tenacitate şi stăruință pentru scopul propus şi care au o voință vecină cu încăpățânarea.

Ion şi Dani se înrudesc prin energiile imense orientate în egală măsură către **împlinirea erotică** şi **căpătuire**. În nici unul din romane eroii nu pot *avea* ambii termeni ai imposibilei ecuații-avere versus iubire.

Problema zestrei şi a grijii materiale e prioritară în formarea cuplurilor.Prezența **amantei**, a **triunghiului conjugal** e un alt topos comun. Ambii bărbați au **cultul muncii** şi nu se feresc de efort. Atât unul, cât şi celălalt se simt nefiresc, sunt bolnavi atunci când nu muncesc. Amândoi au o relație specială cu învățătorul satului. Ambele soții recurg la **gestul suicidal** din cauza bărbatului la care țin- Ana se sinucide după ce se convinge de ireversibilul

[19]ibidem, p. 604

BDD-A23609 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)

eşec al căsniciei, Erzsi se aruncă în fântână- dar supravieţuieşte tentativei- înainte de căsătorie, tocmai cu scopul de a smulge acordul părinţilor asupra căsătoriei ei cu sărăntocul Dani.

Eroii care reprezintă **intelectualitatea satului** ardelean ocupă un loc semnificativ în structura cărţii lui Rebreanu, cu viaţa cotidiană, preocupările, tabieturile, mizeriile şi neajunsurile aferente. Aceştia „suferă „o dublă frustare- sărăcia şi demnitatea , ambele ultragiate”[20]. Zaharia Herdelea duce povara unei familii numerase şi trăieşte cu teama că îşi va pierde slujba. Învăţătorul din Kiskara are şi el grija unei familii extrem de numeroase, se află în relaţii aproape prieteneşti cu Dani. Diferenţa dintre cele două figuri e că la Rebreanu învăţătorul are un statut aparte, nu e prieten cu ţăranii, în romanul lui Móricz învăţătorului nu-i mai pasă de aparenţe, şi-şi transformă casa într-un fel de loc al pierzaniei, unde se organizează jocuri de noroc şi se bea în neştire. Locul problemei naţionale e luat, în cazul învăţătorului din Kiskara, de problema religioasă.

Evident, diferenţele sunt numeroase şi fundamentale. Dacă la Rebreanu e vorba de glasul pământului *versus* glasul iubirii, în *Sárarany* e vorba de glasul pământului *şi* glasul iubirii. În *Ion* soţii nu se iubesc, în *Sárarany* aceştia se iubesc. Atât prezenţa cât şi absenţa iubirii conduce la dramă. Ana e o femeie slabă, e tipul de soţie -victimă, în timp ce Erzsi e încăpăţânată, orgolioasă şi de o religiozitate dusă la extremă. Ion şi Ana au un copil, care va muri. Dani şi Erzsi au doi copii care supravieţuiesc tragediei, e drept, unul se îmbolnăveşte. Ana moare şi ea, Erzsi rămâne să-şi aştepte soţul. Ion însuşi moare răpus de George Bulbuc, Dani ucide şi este întemniţat.

În romanul lui Rebreanu **proprietatea** are sensuri multiple, unul din acestea fiind acela de criteriu de apreciere în cadrul comunităţii. Ion aspiră la statutul de fruntaş în sat, statut pe care l-ar merita prin capacitate de muncă şi prin spiritul gospodăresc. Ion e recunoscut ca o autoritate nu din cauza averii, ci din cauza temperamentului bătăuş. Turi Dani se bucură de aceeaşi apreciere datorită farmecului masculin şi puterii de seducţie.

Lipsa pământului e sursa complexului social. Notaţia de comportament implică nuanţe de psihologie ţărănească la amâmdoi. La Rebreanu notabile sunt în acest sens scenele de la horă, figuraţia rurală din scenele colective. La Móricz, unde lipsesc aceste scene colective (cu excepţia celor legate de seceriş), poziţia caselor din sat sugerează poziţia socială, de exemplu situarea casei sărăntocului tată al lui Turi Dani în capătul unei fundături sugerează sărăcia fără ieşire în care acesta trăieşte.

„Vitalitatea personajelor provine din caracterul lor contradictoriu, din motivaţiile comportamentului, din realismul unei viziuni artistice care nu idealizează”[21]. Ţăranul lui

[20] Niculae Gheran, *Amiaza unei vieţi*,Bucureşti, 1989, p. 201
[21] Sultana Craia , op.cit., p. 133

BDD-A23609 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)

Rebreanu nu e nici prea rău , nici prea bun, nici brutal, nici rezervat. Natura este o prezență în sine, ea trăieşte, freamătă. Peisajul nu e niciodată pur şi simplu un decor.

Ion e un țăran obsedat de voința de a poseda pământ. El vrea să parvină, dar nu oricum, în nici un caz prin învățătură. „Privind prin uşa din dos balul de la Armadia, Ion trăieşte o clipă regretul de a nu fi parvenit totuşi”[22]. Turi Dani trăieşte şi el un astfel de moment de invidie sau de regret: atunci când asistă la scena declicatului sărut marital dintre tânărul avocat evreu (la care merge la sfat) şi frumoasa lui soție.

Nu parvenirea socială în sine este obsesia fundamentală a personajelor celor două romane, ci **căutarea fericirii**. „Drama romanului Ion se derulează pe trei planuri distincte- drama pământului, drama iubirii şi drama datoriei. La o analiză atentă, toate aceste compartimente pot fi unite în una singură, drama neîmplinirilor,..., drama neîmplinirii în dragoste”[23]. Pentru Ion proprietatea înseamnă şi posesiune, o împlinire de ordin biologic şi psihologic a pământului dar şi a femeii. Drama lui Ion constă în faptul că, deşi poate poseda şi birui două femei, cea pe care o iubeşte nu e soția lui, la Turi Dani femeia iubită îi este soție, dar nu i se supune, nu o poate birui. În ambele scrieri, **setea de avere** dezumanizează într-o măsură sau alta, dar **setea de iubire** ucide. Acest fatalism, această nefericire întru iubire, această imposibilitate de a accede la o iubire împlinită, la o stare de profundă armonie, e un element comun fundamental.

Malraux scria undeva că nu atât felul de a iubi transformă iubirea, cât felul de a vorbi despre ea. În acest sens „deja modul constituie un simptom: de la Slavici la Rebreanu, în toată proza noastră, iubirea, chiar cea mai puțin ideală omite să ne arate corpul femeii...Misterul însuşi se secularizează: nu mai ține de sacrele sentimente, ci de păgânul trup. Iar mijlocul principal de a elucida acest mister al trupului rămâne privirea”[24]. Sanda Radian continuă ideea lui Manolescu şi consideră că Rebreanu îşi construieşte altfel scenele de iubire decât rezervatul Slavici- prezența trupească e mai pregnantă la primul. „La Slavici, îndrăgostiții nu țin seama de barierele sociale sau naționale, şi iubirea în proza lui triumfă asupra obstacolelor, într-un conflict cu încă puternic spirit romantic. La Rebreanu chemarea trupului de dezaureolizează de idilic şi se manifestă antiraţional”[25]..

În textul *Literatura şi iubirea* din volumul *Amalgam*, Rebreanu pune problema temei sexualității în literatură, el fiind printre primii, dacă nu chiar primul, asemeni lui Móricz în literatura maghiară, care dezvoltă tema iubirii trupeşti în literatură. Amîndoi demolează

[22]ibidem, p. 135
[23] Săluc Horvat, *Ion,*Cluj-Napoca, p. 44
[24] Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, Bucureşti, 2007, p. 116
[25] Sanda Radian, *Portrete feminine în romanul românesc interbelic*, p. 145

BDD-A23609 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)

tabuuri, prin introducerea, în trama narativă, a unor motive precum noaptea nunții, actul sexual (vezi scena dintre Ion şi Florica sub mărul pădureț), naşterea şi trupul femeii.

În universul masculin al lui Rebreanu femeile mânate de pasiuni sau patimi împotriva rațiunilor sociale, cad şi sfârşesc prin sinucidere. Am arătat mai sus cum actul suicidal e prezent în cazul eroinelor din ambele romane. Însuşi actul prin care Bora-amanta îşi asumă vina pentru crimele comise de Dani, e un fel de suicid. Ideea directoare a ambelor romane este vechea şi sănătoasa credință potrivit căreia viața familială ordonată şi copiii ar trebui să fie preocuparea principală a tinerilor căsătoriți. Nici Ion, nici Turi Dani nu procedează în acest mod, şi amândoi vor fi sancționați de comunitate.

Atât *Ion* cât şi *Sárarany* sunt romane care se citesc şi azi, au devenit subiect de pagină de manual. Rebreanu şi Móricz sunt amândoi mari creatori de Literatură. Dincolo de paralelismele tematice sau de afinitățile structurale care-i apropie, rămâne un element esențial de subliniat. Amândoi împărtăşesc o conştiință orgolioasă a valorii, o tendință de identificare cu aspirațiile profunde ale neamului din care fac parte şi un sentiment al apartenenței la o realitate matricială. Mai mult, amândoi dau dovada- în modul lor propriu- unei vocații universaliste, prin opera lor literatura națională capătă dimensiuni şi perspective universale.

Bibliografia

Balotă, Nicolae, *De la Ion la Ioanide*, Prozatori români ai secolului XX, Editura Eminescu, Bucureşti, 1974

Craia, Sultana, *Orizontul rustic în literatura română*, Editura Eminescu, 1985

Gheran, Niculae, *Rebreanu-Amiaza unei vieți*, Editura Albatros, Bucureşti, 1989

Horvat, Săluc, *Liviu Rebreanu-Ion-universul uman*, Editura Dacia, Cluj -Napoca

Kántor Lajos, *Vallomásos Móricz Zsigmond*, Ifjúsági Könyvkiadó Bucureşti,

Kántor Lajos, Vallomásos Móricz Zsigmond, Epika és lira határvidékén, Kismonográfia. Ifjúsági Könykvkiadó, Bucuresti, 1968

Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe*, Editura Gramar, Bucureşti, 2007

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române,* Editura Paralela 45, Piteşti, 2008

Piru, Alexandru, *Liviu Rebreanu*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1965

Popa, Constantin M., *Clasici şi contemporani*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1987

Radian, Sanda, *Portrete feminine în romanul românesc interbelic*, Editura Minerva, Bucureşti, 1986

Sőtér István, *Tisztuló tükrök*. A magyar irodalom a két világháború között. Esszék, tanulmányok. Gondolat, Budapest, 1966

Stancu Ilin, *Liviu Rebreanu în atelierul de creație*, Editura Minerva , Bucureşti, 1985

BDD-A23609 © 2009 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)

Vargha Kálmán, *Móricz Zsigmond alkotásai és vallomásai tükrében*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1971

*Liviu Rebreanu, *Caiete*, prezentate de Niculae Gheran, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974

**Liviu Rebreanu după un veac*, Evocări, comentarii critice, perspective străine, mărturii ale prozatorilor de azi, o carte gândită şi alcătuită de Mircea Zaciu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985

* Liviu Rebreanu, *Jurnal*, I, text ales şi stabilit, studiu introductiv de Puia Florica Rebreanu. Addenda, note şi comentarii de Niculae Gheran, Editura Minerva, Bucureşti, 1984

**Liviu Rebreanu*. Antologie, prefață şi aparat critic de Paul Dugneanu, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987

BDD-A23609 © 2009 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:42 UTC)